

Sık Kullanılan Bazı Psikolojik Ölçeklerin Güvenirliklerinin İrdelenmesi¹

Adnan Erkuş*
Mersin Üniversitesi

Özet

İnsanlar hakkında önemli kararlar vermek amacıyla geliştirilen psikolojik ölçme araçlarının olmazsa olmaz iki psikometrik niteliği güvenilirlik ve geçerliktir. Bir psikolojik ölçme aracının bu iki niteliğinin değişen zaman, mekan ve gruplar için sık sık irdelenmesi gerekir. Bu amaçla, bu çalışmada, ülkemizde sık kullanılan bazı psikolojik ölçeklerin, bir ders kapsamında, güvenilirlikleri öğrenciler tarafından irdelenmiştir. Bu irdeleme sonucunda, kullanılan bazı ölçeklerin güvenilirliklerinin belirlenmesinde bazı hatalar bulunduğu, bazılarının ölçtükleri psikolojik yapılarında belirsizlikler olduğu, bazı ölçeklerin ise güvenle kullanılmaya devam edilebileceği görülmüştür. Bu çalışma, ölçme araçlarının sadece bazı güvenilirlik türlerinin irdelenmesiyle sınırlı olmakla birlikte, ayrıca aynı ölçeklerin geçerliklerinin de gözden geçirilmesinde yarar vardır.

Anahtar sözcükler: Güvenirlik, Geçerlik, Sık Kullanılan Psikolojik Ölçekler

Abstract

Investigation of the Reliabilities of Commonly Used Psychological Measures

The two important characteristics of psychological instruments, which are developed for making critical decisions about individuals, are reliability and validity. These two characteristics of the measures need to be reexamined in differing time, situations, and samples. For this purpose, the reliability estimations of a number of psychological instruments commonly used for Turkish samples were investigated by a group of students as a requirement of an undergraduate course. The results of this investigation implied that while some of the measures are still satisfactory in terms of their reliability, some others seem to require a reexamination and may have some limitations in their reliability and/or caveats in their validity. Although this study was limited to testing the reliabilities of certain measures, testing the validity of the same instruments is imperative in future studies.

Key words: Reliability, Validity, Frequently Used Psychological Instruments

*Yazışma Adresi: Yrd. Doç. Dr. Adnan Erkuş, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Yenişehir Yeşilkesi/Mersin.

E-posta: adnanerkus@yahoo.com

¹Bu çalışma PSI-309 dersindeki dönem ödevlerinin bir araya getirilmesiyle oluştuğu için kolektif bir çalışma olarak görülmelidir. Bir çalışma, ne yazık ki 50-60 isimli yayınlanamamaktadır. Metin içinde, katkıda bulunan öğrencilerin isimleri verilmekle birlikte, burada tümüne hem teşekkür etmek hem de topluca isimlerini vermek istiyorum. Bu çalışmanın asıl sahipleri: Adnan Çatak, Adnan Oktay Karaman, Ali Bal, Ali Kutlu, Ali Pirbudak, Ali Şefik Deniz, Arife Kaygusuz, Atılım Atılğan, Aydın Erincik, Ayşe Sezer, Barış Beydilli, Betül Badem, Binay Bilge Annak, Cafer Tufan, Cansu S. Şen, Çayan Yalçın, Dilaver Kaplan, Doğan Yılmaz, Eran Ülger, Esin Turanbayburt, Eyüp Kara, Fahriye Yergin, Fatih Bilal, Fatih Yıldız, Ferah Erdemir, Gonca Onat, Gökhan Can, Güli Turhan, Handan Bilal, Hatice Çetinkaya, Huriye Kahraman, Hüseyin Açık, İknur Demirkol, İsmail Ülker, İsmail Türkcen, Kadir Kayacı, Keziban Çapan, Lora Aslan, Linda Dinç, Mahsun Aydın, Mehmet Ali Vural, Mehmet Piroğlu, Mehmet Yetim, Melike Şeker, Memnune Uysal, Mesut Umar, Murat Ölmez, Murat Özavcı, Mustafa İşçi, Necip Yıldırım, Nilgün Yeniocak, Nuri Acinikli, Nuri Salman, Onur Göynüğü, Özgür Nural, Özlem Şahin, Rıdvan Havare, Rüya Solak, Savaş Toktaş, Sümeyra Hardal, Uğur Biçer, Umut Çiçek, Zehra Tosun, Zeynep Sağlam, Zülal Taş.

Değişik zaman ve mekana göre farklılaşan insan davranışını ölçmeyi amaçlayan psikolojik ölçme araçlarının, büyüyen bir çocuğa dar gelen giysiler gibi, bu değişimden etkilenmemesi olanaksızdır. Bu bakımdan, psikolojik ölçme araçları canlı birer organizma gibidirler, bakıma gereksinimleri vardır. Bu bakım işi, hem değişik gruplar, hem de değişik zamanlar için tekrar tekrar yapılmak durumundadır. Bir başka deyişle, psikolojik ölçme araçları, bilimin özü gereği, asla değişmez-sorgulanmaz “amentü”ler değildirler.

Psikolojik ölçme araçlarının işe yaramaları, güvenilir ve geçerli olmalarından geçer. Özellikle klasik güvenilirlik belirleme yollarının cevaplayıcı ve madde örneklemelerine bağlı olduğu (Lord ve Novick, 1968; Thorndike, 1982; Hambleton ve Swaminathan, 1989) bilinmektedir. Bu bakımdan psikolojik ölçme araçlarının değişen zaman ve mekanlarda güvenilirlik ve geçerliklerinin tekrar tekrar irdelenmesi gereklidir. Psikolojik ölçme araçlarıyla verilecek kararların çok ciddi olacağı göz önüne alındığında, böylesi bir irdeleme bilimsel gerekliliğin ötesinde bir sorumluluk ve zorunluluk halini alır.

Güvenirliğin çok çeşitli tanımları olmakla (Ghiselli, Campbell ve Zedeck, 1981; Taylor ve Lee, 1995) birlikte, bu tanımların hemen tümü, güvenilirliğin nasıl belirlendiğine ilişkin olduğundan, bunlar işevuruk tanımlar şeklindedir (Erkuş, Basımda). Güvenirlik kavramsal olarak, bir ölçme aracının seçkisiz (random) hatalardan arınık bir şekilde ölçme yapabilme yeterliği ve derecesidir. Geçerlik de yine çeşitli şekillerde tanımlanmasına rağmen (Algina ve Crocker, 1986), kısaca, bir ölçme aracının amacına hizmet etme derecesi (Taylor ve Lee, 1995) veya neyi ölçecekse sadece onu ölçme derecesi (Erkuş, Basımda) olarak tanımlanabilir. Bir ölçme

aracının güvenilirliği ile geçerliği “etle turnak gibi” birbirinden ayrılmaz iki niteliğidir; ancak, güvenilir bir ölçme aracı geçerli olmayabilirken, geçerli olan bir ölçme aracı ise doğası gereği güvenilir olmak durumundadır. Bu nedenle, ölçme araçlarının sadece güvenilirliklerini irdelleyip bırakmak yeterli değildir. Güvenirlik ile geçerlik arasındaki ilişkiyi şu şekilde karikatürize edebiliriz: A, B ve C kişilerinin randevularına geliş özellikleri şöyle olsun: A kişisi, randevularına bazan erken, bazan zamanında, bazan da geç; B kişisi, sürekli tam 10 dakika sonra (veya önce) ve C kişisi de daima tam zamanında geliyor olsun. Bu üç kişiden (ölçek olarak da düşünebilirsiniz) A kişisi ne güvenilir ne geçerli, B kişisi güvenilir ama geçerli değil, C kişisi ise hem güvenilir hem de geçerlidir. Bu bakımdan bu çalışma da dahil olmak üzere, ölçeklerin güvenilirliğini inceleyen çalışmalar mutlaka geçerlik çalışmaları ile tamamlanmalıdır.

Anastasi’ye (1976) göre, psikolojik ölçme aracı, davranış örnekleminin standart koşullar altında nesnel ölçümüdür. Bireyler arasında ve bir bireyin değişik zamanlarındaki ölçümleri arasında karşılaştırma yapabilmek için ölçeklerin elkitaplarında belirtilen standart uygulama koşullarına uymak gerekir. Kağıt-kalem türü ve bireylerin kendi bildirimlerine (self-report) dayanan ölçme araçları, pek ayrıntılı ve titiz bir uygulama yönergesi gerektirmezler; bu nedenle, kamunun kullanımına açılmaları çok ciddi sorunlar doğurmaz. Ancak, bu kolaylık beraberinde bazı sakıncaları da getirir: Ölçeklerin sınırlılıklarını ve psikometrik özelliklerini bilmeyenlerin ve deneyimleri olmayanların, bir “kurtarıcı” ve bir “reçete” gibi ölçeklere sarılmaları gibi.

Ne yazık ki, ülkemizde özgün olarak geliştirilen psikolojik ölçme aracı çok az sayıdadır; kullanılan ölçeklerin çoğu başka kültürlerden

kendi kültürümüze uyarlaması yapılan ölçeklerdir; bu da doğaldır. Ancak, uyarlama çalışmalarının, özgün çalışmalardan daha fazla özen ve çaba gerektirdiği de unutulmamalıdır (Savaşır, 1994). Öte yandan, pek çok uyarlama çalışmasının, aslında bir “çeviri” çalışmasından öteye geçemediğine de ne yazık ki tanık olunmaktadır. Bu durum, ölçeklerin psikometrik özelliklerini, en çok da yapı geçerliklerini sorgulanır hale getirmektedir. Elbette, kullanılan ve psikometrik nitelikleri sağlam pek çok uyarlama çalışmasının da olduğunu belirtmek gerekir. Öte yandan, ölçekler kullanıldıkça ışıldarlar ve zaten geliştirilme amaçları da kullanılmaya yöneliktir. Bu amaçla ülkemizde hazırlanan birkaç yayın (Öner, 1994; Savaşır ve Şahin, 1997) çok önemli bir boşluğu doldurmuştur ve bu tür yayınların çoğaltılmaları gerekir. Ölçeklerin kullanıldıkça ışıldama esprisini, kullanım sırasında eksik yanlarının görülmesinin sağlanması ve bu eksikliklerin giderilmesi amacıyla psikometrik niteliklerinin güncelleştirilmesini dayatmasıdır. Bunun en güzel örneği, büyük emek ve özveriyle kültürümüze kazandırılan WISC-R’da (Savaşır ve Şahin, 1988) görülmektedir: Artık ölçülen değişken değişmiş, o değişkeni ölçen uyarıcılar (maddeler) eskimiştir; dolayısıyla çocuklarımızın normlarının yenilenmesi ve uyarıcıların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı da, bazı ölçekler için bu “ışıltya” bir katkı sunmaktır. Aşağıdaki çalışma, belirtilen kaygılar ve bilimsel sorumluluktan hareketle yapılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, ülkemizde sık kullanılan bazı ölçeklerin sadece güvenilirliklerinin (zaman ve olanak kısıtlılığından dolayı) ne durumda olduğunu belirlemektir.

Çalışma, ME.Ü’de PSİ-309 Ölçme Teknik-

²Savaşır ve Şahin’in (1997) kitabında verilen kaynaklardan bazıları bu makalede de verilmektedir. Ancak bilgiler doğrudan adı geçen kitaba dayandırıldığı için kaynaklar burada tekrar edilmemiştir.

leri dersini alan öğrencilerin 4 yıllık dönem ödevleri kapsamında ortaya çıkmıştır ve bu nedenle, tüm öğrencilerin kollektif bir ürünü sayılmalıdır. Elde edilen veriler bir yarıyılık öğrenci ödevlerine dayandığından bazı sınırlılık ve sayıtlıları da beraberinde getirmektedir: a) Veri toplanan örneklemelerin seçilmesi, büyüklükleri ve nitelikleri istenen düzeyde olmamıştır; b) çalışma, yalnızca ölçeklerin güvenilirliklerinin (test-tekrar test güvenilirliği dışındakiler) belirlenmesiyle sınırlıdır; ölçeklerin geçerliklerine ilişkin çalışma yapılamamıştır; c) bazı öğrenciler ödev vermemiş veya yanlış işlem yapmış olduklarından çalışmaya alınmamışlardır, bu bakımdan ölçeklerin çalışılma sayıları dengeli değildir. Ancak, bu sınırlılıklara rağmen, çalışmalardaki bilimsel ciddiyet elde edilen bilgilerden rahatlıkla görülebilecektir. Bu çalışma, “Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler” (Savaşır ve Şahin, 1997) kitabında yer alan 17 ölçeğin güvenilirliklerinin tekrar irdelenmesini içermekle birlikte², bazı öğrenciler kitapta yer almayan başka ölçekleri de çalışmışlardır, bu çalışmalar ayrıca verilmiştir. Ölçeklerin seçiminde sistematik ya da kuramsal bir yaklaşım izlenmemiş; ölçekler, ulaşma ve kullanım kolaylığına göre seçilmiştir.

Yöntem

Katılımcılar ve Çalışmaları Yapanlar

Katılımcılar ve özellikleri ile çalışmayı yapan öğrencilerin isimleri ve çalışmayı yaptıkları yıl Tablo 1’de verilmekle birlikte, topluca ele alındığında, 4 yıl boyunca (1 yıl bu ders verilmedi) 60 öğrencinin varolan ve sık olarak kullanılan ölçeklerin güvenilirliklerini irdeledikleri, ayrıca iki öğrencinin (Çetinkaya, 1998; Dinç, 2000) ise kendilerinin yepyeni iki ölçeği uyarla-

ma çalışması yaptıkları görülmektedir. Tablo 1'in ilgili kısımlarında, her örneklem için ayrı ayrı verilmekle birlikte, çalışmaların tümüne toplam 7547 kişinin katıldığı anlaşılmaktadır. Bu katılımcılar, yine örnekleme göre değişmekle birlikte, ağırlıklı üniversite öğrencileri, lise ve dersane öğrencileri, ilköğretim öğrencileri, çeşitli meslek gruplarından çalışanlar, ev kadınları, çeşitli hasta grupları ile hasta yakınları, gibi çok geniş bir yelpazede yer almaktadırlar. Örneklemelerin niteliğini ölççeklerin geliştirildiği hedef gruplar belirlemekle birlikte, bu çalışma bir öğrenci çalışması olduğundan, örneklem seçimini eldeki olanaklar da etkilemiştir. Ancak Tablo 1 incelendiğinde, öğrencilerin olanaklarını zorlayarak hedef gruplara oldukça benzer gruplar üzerinde ve büyüklükte özelliklerde çalıştıkları; ayrıca, örneklemdeki cinsiyet gruplarının da oldukça dengeli tutulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Üzerinde çalışılan hedef ölççekler Savaşır ve Şahin'in (1997) hazırladığı ve Türk Psikologlar Derneği tarafından basılan "Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler" kitabında yer alan 17 ölçektir. Ancak, Tablonun sonunda 3 ayrı ölçeğin de (Kişilerarası İlişkiler Ölçeği, Empatik Beceri Ölçeği-B Formu ve Kendini Değerlendirme Envanteri) güvenilirliklerinin irdelenmesi yer almıştır. Savaşır ve Şahin'in (1997) kitabında yer alan ölççeklerin ele alınmasının temel nedenleri: a) En sık kullanılan ölççekler olmaları ve ciddi bir uygulama yönergelerinin bulunmaması ve bu nedenle grup uygulamasına elverişli olmaları, b) ölççeklerin orijinal ve uyarlama bilgilerinin çok ayrıntılı bir şekilde yer alması, c) ölççeklerin tam metin ve diğer ölççek bilgileri ile birlikte basılı olmaları ve d) uygulamaları yapacak öğrenci sayısı ile ölççek sayısının uygun olmasıdır. Basılı bir

materyaldeki bilgilerin tekrar edilmemesi için, ölççeklerin madde sayıları, puanlanma biçimleri gibi özelliklerine ilişkin bilgiler (kitaptaki bilgilerin kesinlikle doğru olduğu sayılıyla) burada ayrıca verilmemiştir. Ele alınan ölççeklere ilişkin, diğer gerekli bilgiler ise Tablo 1'de verilmiştir.

İşlem

Ölçeklerin psikometrik niteliklerinin ele alındığı PSİ-309 dersinde, dersin verildiği yıllar boyunca dersi alan öğrencilere, söz konusu kitapta yer alan ölççeklerin güvenilirliklerinin irdelenmesi dönem ödevi olarak verilmiştir. Öğrenciler, her yarıyıl kendi belirledikleri bir ölçeğin, kendi olanakları çerçevesinde ve gerekli izinler alındıktan sonra, ilgili güvenilirliklerini tekrar irdemişlerdir. Öğrencilerin, uygulamalar sırasında, ölççeklerin uygulama standartlarına elverdiğince uydukları ve yaptıkları hesaplamaların doğru olduğu kabul edilmiş; dönem sonunda ise çalışmaları bir rapor şeklinde teslim alınmıştır.

Bulgular

Dört yıllık öğrenci çalışmalarında ele alınan ölççeklerin, ölççekleri geliştirenlerin, uyarlayanların ve tekrar irdeme çalışması yapan öğrencilerin isimleri ile her aşamada irdelenen güvenilirlik yöntemi ve katsayısı ile örneklemlere ilişkin bilgiler, mevcut olduğu biçimiyle, aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tabloda adı geçen kaynak kullanılarak, ölççeklerin ve geliştirenlerin isimleri, özgün çalışmalarda (çoğunluğu Batı ülkelerindeki örneklemler üzerinde) elde edilen güvenilirlik katsayıları ve çeviri ya da uyarlama çalışmalarında elde edilen katsayılar sunulmaktadır. En son sütunda ise öğrencilerin çalışmalarında elde ettikleri güvenilirlik değerleri ve kullandıkları örnekleme ilişkin bilgiler verilmektedir.

Tablo 1

Sık Kullanılan Bazı Ölçeklerin Güvenirlikleri

Ölçek ve Geliştirenin İsmi	Özğün Çalışmada Güvenirlik	Uyarlama Çalışmasında Güvenirlik	Tekrar İrdelemede Güvenirlik
Beck Depresyon Ölçeği Beck, A. T., Ward, C. H., Mendelson, M., Mock, J. & Erbaugh, J. (1961)	1. <i>Miller ve Seligman, (?)</i> TTT (3 ay) .74 2. <i>Beck A. T. (?)</i> YB .86 ; çeşitli araştırmalarda .60-.87 arası (<i>Hisli, 1989</i>)	1. <i>Tegin, B. (1980)</i> YB .78 (öğrenciler için) YB .86 (30 depresif hasta) TTT (2 hafta) .65 (40 üniv. öğrencisi)	1. <i>Memnune Uysal (1998)</i> YB .76 (ilk,lise ve üniv. mezunu 100K+100E=200) 2. <i>Mustafa İşçi (2001)</i> CA .85 (50 üniv.+50 dersane öğrencisi=100).
Beck Depresyon Envanteri Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B. F. & Emery, G. (1978)	?	1. <i>Hisli, N. (1988)</i> YB .74 (259 üniv. ögr.)	1. <i>Gülü Turhan (1998)</i> YB .90 (lise ve üniv.ögr., çeşitli meslekler ve psikiyatri klinikine gelenlerden 108E+106K=214) 2. <i>Adnan Çatak (2001)</i> YB .82 (50 lise+50 üniv. ögr. = 100).
Otomatik Düşünceler Ölçeği Hollan, S. D. ve Kendall, P. C. (1980)	1. (?) CA .94 (21 depresif hasta), .89 (20 depresif olmayan psikopatolojik hasta) ve .91 (20 diğer hastalar) 2. (?) YB .91 (depresifler), .59 (depresif olmayan psikopatolojik hastalar) ve .87 (diğer hastalar)	1. <i>Aydın, G. ve Aydın, O. (1990)</i> CA .95 (57 depresif ve 57 normal=114) TTT (?) .77 (30 öğrenci) 2. <i>Şahin, N. H. ve Şahin, N. (1992)</i> CA .93 (345 öğrenci) YB .91 (?) 3. <i>Aytar, G. (1987)</i> CA .94 (21 depresif), .89 (20 depresif olmayan psikopatolojik hasta) ve .91 (diğer hastalar) YB .91 (depresifler), .59 (depresif olmayan psikopatolojikler) ve .87 (diğer hastalar)	1. <i>Hüseyin Açık (1998)</i> YB .87 ve CA .89 (lise, dersane ve üniversite ögr. 100E+100K=200) 2. <i>Doğan Yılmaz (2001)</i> CA (Toplam Puan) .95 ; Kişinin Kendine Yönelik Negatif Duyguları .88 ; Şaşkınlık/Kaçma .79 ; Kişisel Uyumsuzluk .52 ; Yalnızlık .70 ; Ümitsizlik .80 ve Faktör analizinde yük almayan artık maddeler .57 (lise, dersane ve üniv. ögr. 95+33 hemşire+18 psikiyatri hastası=146). 3. <i>Diaver Kaplan (2001)</i> CA (Toplam Puan) .93 ; Kişinin Kendine Yön. N. Duy. .91 ; Şaşkınlık .51 ; Kişisel Uyumsuz. .66 ; Yalnızlık .76 ; Ümitsizlik .79 ve faktör analizinde artık maddeler .63 (Polis, bankacı, hemşire, şoför ve üniv. ögr.=104)

Tablo 1'den devam

<p>Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği Weissman, A. N. ve Beck, A. T. (1978)</p>	<p>1. (?) CA .87 ile .92 arasında 2. (?) TTT .54 ile .84 arasında</p>	<p>1. Şahin, N. H. ve Şahin, N. (1992) CA .79 ve YB .72 (345 üniv. öğrencisi)</p>	<p>1. İsmail Türkcan (1998) CA .75 ve YB .70 (100K+100E=200 üniv. ögr.) 2. Binay Bilge Annak (1999) CA .79 (30K+45E üniv. ögr.=75) 3. Necip Yıldırım (2001) CA (Toplam) ?; Mükemmelmci Tutum .79; Onaylanma İhtiyacı .76; Bağımsız Tutum .51 ve Değişken Tutum .11 (Hemşire, öğretmen, ev kadını, üniv. ögr. ve çeşitli meslekler=100)</p>
<p>Sosyotropi-Otonomi Ölçeği Beck, A. T., Epstein, N., Harrison, R. P. ve Emery, J. (1983)</p>	<p>1. (?) İç Tutarlık (?): Sosyotropi .89 ile .94 arasında; Otonomi .83 ile .95 arasında 2. Beck ve ark. (1983) TTT: Sosyotropi .65 ile .88 arasında; Otonomi .66 ile .75 arasında</p>	<p>1. Şahin, N. H., Ulusoy, M. ve Şahin, N. (1993) CA Sosyotropi .70, Otonomi .81 (Hasta grubu); Sosyotropi .83, Otonomi .81 (Öğrenci grubu)</p>	<p>1. Murat Ölmez (1998) CA Sosyotropi .81, Otonomi .77 (100K+100E=200 üniv. ögr.) 2. Zeynep Sağlam (2000) CA Sosyotropi .86, Otonomi .83 (50 üniv. öğrencisi) 3. Rüya Solak (2001) CA Sosyotropi (topl.) .86 (Onaylanmama .69; Başkalarını M.E. .36; Ayrılık K. .83); Otonomi (topl.) .85 (Kişisel B. .70; Özgürlük .64; Yalnızlık.H. .56) (55E+45K=100 Üniv. ögr.)</p>
<p>Beck Umutsuzluk Ölçeği Beck, A. T., Lester, D. ve Trexler, L. (1974)</p>	<p>1. (?) CA (???) .93 (294 intihar girişiminde bulunan hasta)</p>	<p>1. Seber, G. ve Durak, A. (1993) CA (???) .86 (37 depresif hasta) 2. Durak, A. (1994) CA (???) .85 (373 normal ve psikiyatrik hasta) YB .85 3. Seber, G. (1993) TTT .74 (30 üniv. ögr.)</p>	<p>1. Cafer Tufan (1998) CA (???) .86; YB .82 (50 üniv. ögr.+50 inşaat işçisi+100 işsiz=200) 2. Sümeyra Hardal (1999) KR-20 .95 (91 depremzede) 3. Çayan Yalçın (2001) KR-20 .87 (50K+50E=100 üniv. ögr.) 4. Gonca Onat (2001) KR-20 .86 (50 üniv. ögr.+72 psikiyatrik hasta=122) 5. Betül Badem (2001) KR-20 (topl.) .89; (.82 emekliler, .95 üniv. ögr., .58 dersane ögr., .88 polisler, .72 hasta yakınları, .94 diyaliz hastaları=100)</p>

Tablo 1'den devam

<p>Beck Anksiyete Envanteri Beck, A. T., Epstein, N., Brown, G. ve Steer, R. A. (1988)</p>	<p>1. (?) TTT (1 hafta) .67 ile .75 arasında 2. (?) CA .92</p>	<p>1. <i>Ulusoy, M., Şahin, N. ve Erkmen, H. (basında-1997)</i> CA .93 (177 psikiyatrik hasta) TTT .57</p>	<p>1. <i>Handan Bilal (1998)</i> CA .82 (100K+100E=200 üniv.öğr.+lise öğr.+ öğretmen +hasta yakınları) 2. <i>Nuri Salman (1999)</i> CA .89 (50 hastane çalışanı) 3. <i>Uğur Biçer (2000)</i> CA .87 (25 lise+25 üniv.öğr.= 50) 4. <i>Atılım Atılğan ve Eyüp Kara (2000)</i> CA .88 (19K+31E=50 üniv.öğr.) 5. <i>Adnan Oktay Karaman (2001)</i> CA (topl.) .91 (Somatik Belirtiler .78; Subjektif Anks. .88) (25 hemşire+15 polis+19 öğretmen+10 özürürlü çocuğa sahip anne+32 üniv.öğr.=101)</p>
<p>Durumluk Sürekli Öfke Ölçeği Spielberger, C. D. (1983)</p>	<p>1. <i>Spielberger, C. D. (1983)</i> CA .73 ile .84 arasında</p>	<p>1. <i>Özer, A. K. (1994): Sürekli Öfke-Öfke Tarz Ölçeği</i> CA: .79 Sürekli Öfke; .84 Kontrol Altına Alınmış Öfke; .78 Dışavurulmuş Öfke; .62 Bastırılmış Öfke</p>	<p>1. <i>Aydın Erincik (1998)</i> CA (topl.) .91 (.89 Sürekli Öfke; .76 Bastırılmış Öfke; .89 Öfke Dışta; .93 Kontrol Alt. Öfke) (100E+100K=200 üniv.öğr.) 2. <i>Ali Kutlu (2001)</i> CA (topl.) .76 (.81 Sürekli Öfke; .82 Kontrol Al. Öfke; .77 Dışavurulmuş Öfke; .62 Bastırılmış Öfke) (100 üniv.öğr.)</p>
<p>Problem Çözme Envanteri Heppner, P. P. ve Petersen, C. H. (1982)</p>	<p>1. (?) CA (topl.) .90; alt ölçekler .72 ile .85 arasında 2. (?) TTT (alt ölçekler) .83 ile .89 arasında</p>	<p>1. <i>Şahin, N., Şahin, N. H. ve Heppner, P. (1993)</i> CA .88 (244 üniv. öğr.) YB .81</p>	<p>1. <i>Fatih Bilal (1998)</i> CA .85 ve YB .92 (100K+100E=200 üniv.öğr.)</p>
<p>Rosenbaum'un Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği Rosenbaum, M. A. (1980)</p>	<p>1. (?) KR-20 (???) .48 ile .71 arasında (çeşitli örneklemeler) 2. (?) CA .82 (Amerikan örnekleme) 3. (?) TTT (çeşitli zaman aralıkları) .77 ile .86 arasında (çeşitli örneklemeler)</p>	<p>1. <i>Siva, A. (1991)</i> CA .79 (100 kişilik örneklem) 2. <i>Dağ, I. (1991)</i> CA .78 (532 kişilik örneklem) 3. (?) TTT (23 gün) .80 (99 kişilik örneklem)</p>	<p>1. <i>Zülay Taş (1998)</i> CA .82 (60 dersane öğr. + 70 üniv.öğr. + 70 çalışan =200) 2. <i>Ilknur Demirkol ve Özlem Şahin (1999)</i> CA .74 (50 polis) 3. <i>Savaş Toktaş ve A. Kadir Kayacı (2000)</i> CA .85 (27K+44E=71 lise</p>

Tablo 1'den devam

			mezunu ve üniv. ögr.) 4. Huriye Kahraman (2001) CA (topl.) ? : .61 Planlı Dav.; .65 Ruh Hali D.; .50 İsten- meyen D. .25 Dürtü D.; .22 Yeterli Ol. .29 Ağr. Den.; .39 Erteleme; .57 Yardım Al.; .12 İyiye Yor.; .13 Dikkat Y.; .27 Esnek Pl.; .20 Den.Dav. (depresyon tedavisi görenler+ esnaf+ev kadını+işçi+ hemşire+üniv.ögr=100)
Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği Rotter, J. B. (1966)	1. (?) İçtutarlık (?) .77 2. (?) YB .65 ile .79 arasında (çeşitli örneklerde) 3. (?) TTT (1-2 aylık) .49 ile .83 arasında (çeşitli örneklerde)	1. Dağ, I. (1991) CA (???) .71 (532 kişilik örneklem) 2. (?) KR-20 .68 (99 kişilik örneklem) TTT (23 gün) .83 (99 kişilik örneklem)	1. Mehmet Ali Vural (1998) KR-20 .98 (100K+100E=200 lise son ve dersane ögr.) 2. Fahriye Yergin (2001) KR-20 .68 (20 üniv.ögr.+ 20 hemşire ve doktor + 20 memur + 20 ev kadını+ 20 lise mezunu=100) 3. Özgül Nural (2001) KR-20 .77 (180 lise, dersane ve üniv. ögr.)
Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği Gilbert, P. ve Allan, S. (1994)	1. (?) CA .89 2 (?) TTT (4 ay) .84	1. Şahin, N. H. ve Şahin, N. (1992) CA .74 (263K+277E=540 lise ve üniv. öğrencisi)	1. Barış Beydilli (1998) CA .78 (100 evli+100 bekar, cinsiyet her iki grupta eşit=200) 2. Linda Dinç (1999) CA .64 (60K+40E=100 lise son sınıf öğrencisi) 3. Umut Çiçek (2001) CA .62 (92 E+87K=179-17=162 lise ve üniv. ögr.)
Suçluluk-Utanç Ölçeği Şahin, N. H. ve Şahin, N. (1992)	1. Şahin, N. H ve Şahin, N. (1992) CA: .81 Suçluluk; .80 Utanç (540 lise ve üniv. ögr.)	---	1. Cansu S. Şen (1998) CA: .76 Suçluluk; .75 Utanç (100E+100K=200 lise ve üniv. ögr.) 2. Nuri Acinikli (2001) CA (topl.) .85; .81 Suçluluk; .80 Utanç (42K+71E=113 okur-yazar olmayan, ilk, orta, lise ve üniv. mezunu)

ÖLÇEK GÜVENİRLİĞİNİN İRDELENMESİ

Tablo 1'den devam

<p>Sosyal Karşılaştırma Ölçeği Gilbert, P., Allan, S. ve Trent, D. (1991-5 maddelik form); Şahin, N. H. ve Şahin, N. (1992-6 maddelik form); Şahin, N. H., Durak, A. Ve Şahin, N. (1993-18 maddelik form)</p>	<p>1. (?) CA .87</p>	<p>1. Şahin, N. H. ve Şahin, N. (?) CA (6 maddelik) .79 (263K+277E=540 lise ve üniv.öğr.) 2. Şahin ve Durak (1993) CA (18 maddelik) .89 (501 banka çalışması)</p>	<p>1. Onur Göynüğü (1998) CA .83 (103K+97E=200 üniv.öğr.) 2. Arife Kaygusuz (1999) CA .75 (37K+26E=63 yurt öğr.) 3. Fatih Yıldız (1999) CA .82 (35E+52K=87 üniv. öğr.) 4. Lora Aslan (1999) CA .82 (37K+73E=110 üniv.öğr.) 5. Ali Pirbudak (2000) CA .68 (25E+25K=50 üniv. öğr.) 6. Mehmet Yetim (2001) CA .76 (100 üniv. öğr.) 7. Mesut Umar (2001) CA .83 (100 lise ve üniv. öğr.)</p>
<p>Kısa Semptom Envanteri Derogatis, L. R. (1992)</p>	<p>1. (?) CA (9 alt ölçek için) .71 ile .85 arasında (719 psikiyatrik, 626 erkek hipertansiyon hastası, 25 normal grupları için) 2. (?) TTT (2 hafta/9 alt ölçek için) .68 ile .91 (60 normal yetişkin)</p>	<p>1. Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994) CA (topl.) .95 ile .96; .55 ile .86 (alt ölçekler için) (üç ayrı çalışma)</p>	<p>1. Eran Ülger (1998) CA (topl.) .96 (.86 Somati.; .82 Obs.Komp.B.; .72 Kiş.Duy.; .80 Depr.; .74 Anks.B.; .74 Hostilite; .71 Paranoid D.; .70 Psikotizm; .67 Fobik Anks.; .70 Ek maddeler) (Psikiyatrik hastalar, çeşitli meslekler ve üniv. öğr.=200) 2. Ali Bal ve Mahsun Aydın (1999) CA (topl.) .95 (.73 Somat.; .78 Obs.Komp.; .75 Kiş.D.; .71 Aks. B.; .83 Host.; .62 Fob. Ank.; .69 Parand.; .57 Psiko.; .54 Ek maddeler) (üniv. öğr. N=100) 3. Murat Özavcı (1999) CA (topl.) .88 (.70 Som.; .74 Obs.Komp.; .71 Kiş.D.; .68 Ank.B.; .80 Host.; .60 Fobik Ank.; .68 Parand.; .53 Psiko.; .50 Ek mad.) (70 der-sane öğr.) 4. Esin Turanbayburt (2001) CA (topl.) .93 (.64 Som.; .83</p>

Tablo 1'den devam

			Anks.B; .87 Depres.; .80 Olumsuz Benlik; .76 Hostilite) (41 üniv.öğr.+26 öğretmen+23memur+10 sağlık Pers.=100) 5. Gökhan Can (2001) CA (topl.) .96 (.90 Anks.; .88 Depr.; .83 Olums. Ben.; .78 Soma; .81 Host.) (22 Psikiyatrik hasta+ 29 esrar kullanan+ 5 hasta yakını+ 44 üniv. öğr.=100)
Offer Benlik İmgesi Ölçeği Offer, D., Ostrov, E., Howard, K. I. ve Dolan, S. (1989)	?	1. Özbay, M. H., Şahin, N., Hıncal, G., Güngör, S., Öztürk-Kılıç, E., Mavili- Aktaş, A., Aybaşı, M ve Göka, E. (1991) Güvenirlilik (???) (topl.) .87; alt ölçeklerin güvenirlilikleri (???) .30 ile .69 arasında (1167 ergen ve 1050 öğrenci) 2. Şahin, N. (1993) 99'lük Form: CA (topl.) .88 (.84 13 yaş için, .90 18 yaş için) (739 ergen); alt ölçekler .01 ile .80 arasında (13 ve 18 yaşlar için); alt ölçekler .30 ile .81 (kızlarda) 50'lik Form: CA (topl.) .90	1. Ferah Erdemir (1998) CA (topl.) .92 (.79 Aile İlş.; .83 Dürtü K.; .55 Cins. T.; .35 Bir. De.; .55 Başetme G.; .63 Beden İm.; .31 Duygu D.; .44 Çevre Uy.; .39 Mesl.ve Eğ.; .67 Sos. İlş.; .78 Ruh Sağ.) (80K+80E=160 lise öğr.) 2. Mehmet Piroğlu (1998) CA (topl.) .87 (.75 Aile İlş.; .80 Dürtü K.; .93 Cins. T.; .79 Bir. Değ.; .79 Başetme; .84 Bed. İm.; .87 Duygu D.; .74 Çevre Uy.; .73 Mesl.Eğ.; .77 Sos. İlş.; .79 Ruh Sağ.) (75K+75E=150 13-19 yaş) 3. Ali Pirbudak ve İsmail Ülker (1999) CA (topl.) .84 (.87 Kızlar; .73 Erkekler) (.85 Aile İlş.; .43 Dürtü K.; .41 Cins. T.; .35 Birey. D.; .41 Başetm.; .68 Bed.İm.; .92 Duy.D.; .53 Çevre U.; .24 Mesl.Eğ.; .87 Sos.İlş.; .93 Ruh Sağ.) (13-18 yaş K=E orta öğretim öğr. ve çalışan çocuklar. N=?) 4. Keziban Çapan (2001) CA (topl.) .85 (N=99 ünv.öğr.)

Tablo 1'den devam

<p>Çocuklar İçin Depresyon Ölçeği Kovacs, M. (1981)</p>	<p>1. (?) İctutarlık (?) .86 2. (?) TTT (4 hafta) .72</p>	<p>1. Öy, B. (1990) TTT (1 hafta) .80 (380 ögr.)</p>	<p>1. Ali Şefik Deniz (1998) CA .75 (118E+108K=226 İlkokul ögr., yaş 9-13) 2. Nilgün Yeniocak (2001) CA .68 (.72 erkekler için; .64 kızlar için; .65 göçmen olmayanlar için; .71 göçmenler için) (6-17 yaş 154 yetiştirme yurdu çocuğu)</p>
<p>Kişiler Arası İlişkiler Ölçeği Şahin, N. H., Durak, A. ve Yasak, Y. (1994)</p>	<p>Bilgi vermemiş</p>	<p>Bilgi vermemiş</p>	<p>1. Rıdvan Havare (1999) CA: .68 Açık İlişki Tarzı; .55 Saygılı İlişki Tarzı; .68 Küçümseyici İlişki Tarzı; .65 Saygısız İlişki Tarzı (99K+85E=184 üniv. ögr.)</p>
<p>Empatik Beceri Ölçeği (B Formu) Dökmen, Ü. (1988)</p>	<p>1. Dökmen, Ü. (1994) TTT (2 hafta) .83 (60 üniv. ögr.)</p>	<p>---</p>	<p>1. Melike Şeker (1999) CA .46 (25 üniv. ögr.) 2. Ayşe Sezer (1999) CA .99 (32K+15E=47 lise ve üniv. ögr.+sağlık personeli)</p>
<p>Kendini Değerlendirme Envanteri Kuzgun, Y. (1988)</p>	<p>1. Kuzgun, Y. (1988) CA: .78 Sözel Y.; .80 Sayısal Y.; .78 Şekil-Uzay Y.; .80 Temel Bil.; .77 Sos. Bil.; .77 Canlı V.; .80 Mekanik; .76 İkna; .92 Tic.; .73 İş Ayr.; .85 Ede.; .81 Güz.San.; .80 Müz.; .82 Sos.Y.; .80 Yet.Kul.; .73 Yarat.; .79 Yarış.; .58 İşb.; .62 Değiş.; .62 Düz.Yaş.; .73 Lider.; .70 Kazanç; .79 Ün Sah.Olm.</p>	<p>---</p>	<p>1. Zehra Tosun (1999) CA: .76 Söz.Y.; .71 Say.Y.; .47 Şek.-Uz.Y.; .65 Tem.Bil.; .72 Sos.Bil.; .62 Canlı V.; .78 Mek.; .75 İkna; .59 Tic.; .63 İş A.; .74 Ed.; .70 Güz. San.; .65 Müz.; .69 Sos.Y.; .72 Yet.K.; .55 Yarat.; .68 Yarış.; .53 İşb.; .56 Değ.; .53 Düz.Y.; .57 Lid.; .56 Kazanç; .66 Ün S.O. (57K+36E=93 lise 2. ve 3. sınıf ögr.)</p>

Kısaltmalar: TTT: test-tekrar test güvenilirliği katsayısı; CA: Cronbach Alfa Katsayısı; KR-20; Kuder-Richardson-20 katsayısı; YB: yarıya bölme katsayısı (Spearman-Brown düzeltmesi içeren); K; kız denekler; E: erkek denekler; ?: bilinmiyor veya hesaplanmamış ???; yanlışlık olabilir veya var (Değerlendirme ve Sonuç bölümüne bkz.); alt ölçek kısaltmaları ise ilgilenenler için bilinir düşüncesiyle açıklanmamıştır.

Entellektüel Başarı Sorumluluğu: Hatice Çetinkaya (1998)

Bilişsel Değerlendirme Envanteri: Linda Dinç(2000)³

³Bu iki öğrencinin çalışmaları kendi uyarlama çalışmaları oldukları için, kendileri ayrı bir yerde yayımlayabilirler düşüncesiyle burada ele alınmamıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma, bazı ölçeklerin sadece güvenilirliklerinin (o da sadece içtutarlık yöntemleri) tekrar irdelenmesiyle sınırlıdır. Giriş bölümünde belirttiği gibi, ölçme araçlarının güvenilirliklerinin yanında mutlaka geçerliklerinin de irdelenmesi gerekir. Bu çalışma bağlamında, ölçeklerin sadece güvenilirliklerine ilişkin bilgiler-

den hareketle, diğer bazı özelliklerine ilişkin bir kaç değerlendirmede bulunmak mümkün olmaktadır. Bu değerlendirmeleri tek tek ele almadan önce, buradaki değerlendirmelerin temelinde, bilimsel kaygı ve anlayışla yapıldığı ve bu değerlendirmelerin o ölçekleri geliştiren veya uyarlayanlardan bağımsız olduğunu belirtmekte yarar vardır.

1. Bazı ölçeklerin alt ölçeklerindeki madde sayıları çok azdır. Örneğin Offer Benlik İmgesi Ölçeği'nin Başetme Gücü alt ölçeği 2 madde-den oluşmaktadır. Aynı ölçeğin özgün çalışmasının alt ölçek bilgileri bulunmamakla birlikte, yapılan iki uyarlama çalışmasında, bu alt ölçeklerin Cronbach Alfa içtutarlık katsayılarının .30-.69, .01-.80 ve .30 ile .81 arasında değiştiği bulunmuştur. Öğrenci çalışmalarında da alt ölçek içtutarlık katsayılarının çok değişik değerler aldıkları gözlenmiştir. Açık ki, bu ölçeğin faktör yapısında ciddi sıkıntılar bulunmaktadır. Bu ölçeğe benzer başka ölçeklerde de benzer tutarsızlıklar bulunmaktadır. Güvenirlik, madde sayısının bir fonksiyonu olduğundan, madde sayılarının azlığı hesaplanan güvenirlik katsayısının düşük çıkmasına yol açmaktadır. Bu durum, büyük olasılıkla uyarlama çalışmalarında gözlenen, orijinal ölçeğin alt ölçeklerine mutlaka sadık kalmak gibi bir anlayıştan kaynaklanıyor olabilir. Öte yandan, özgün ölçekte bulunmamasına rağmen, uyarlama çalışmalarında yapılan faktör analitik çalışmalarda çok çeşitli alt yapıların ortaya çıkarıldığı, ama nedense, bu psikolojik yapıların gereklerine uygun davranılmadığı da gözlenmektedir. Örneğin, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği'nin özgün çalışmasında alt ölçekleri bulunmamakla birlikte, uyarlama çalışması sırasında yapılan yapı geçerliği çalışmasında "Mükemmelci Tutum", "Onaylanma İhtiyacı", "Bağımsız Tutum" ve

"Değişken Tutum" olarak adlandırılan 4 alt faktör bulunmuştur; bu ise, bizim kültürümüz ve özgün ölçeği geliştirenler için son derece önemli bir bulgudur. Ama ne yazık ki, bu bilgiden, bu ölçeği kullananların yararlandığını söylemek çok zordur. Her şeyden önce, bu alt faktörlerin ayrı birer alt psikolojik yapı olarak kabul edilip, en azından içtutarlık katsayılarının hesaplanması yararlı olabilir. Öğrencilerimizden de sadece birinin (Necip Yıldırım, 2001) bu alt faktörlerin içtutarlıklarına baktığı görülmektedir; bu incelemede de, örneklemden kaynaklanan hataları bir yana bırakırsak, Değişken Tutum alt ölçeğinin sorunlu olduğu görülmektedir. Bir başka örnek Otomatik Düşünceler Ölçeği'dir. Bu ölçeğin de özgün çalışmasında alt faktörler bulunmamakla birlikte (adı geçen kaynakta bildirildiği şekilde), ölçeğin uyarlama çalışmasında 5 alt faktörden oluştuğu bulunmuştur. Bu 5 alt faktöre ilişkin olarak öğrencilerimizin bulduğu içtutarlık katsayıları ise Tablo 1'de verilmiştir. Bu katsayılara bakıldığında (içtutarlık katsayılarının homojenlik bilgisi içerdiği ve bu nedenle ölçeklerin faktör yapıları ile ilişkili oldukları göz önüne alındığında), uyarlama çalışmasında bulunan faktörlerin son derece önemli olduğu ileri sürülebilir. Bu durumda, "Uygulama alanlarında bu ölçeğin alt ölçeklerinin dikkate alındığını söylemek mümkün mü?" sorusu akla gelmektedir. Başka örnekler de Rosenbaum'un Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri'dir; ilgilenenler, öğrenci çalışmalarındaki alt ölçeklerin içtutarlık değerlerine bakabilirler. Uyarlama çalışmalarında aynı sayıda madde ve alt ölçek ortaya çıkması zorunlu değildir; çoğunlukla da bu zaten mümkün olmaz; çünkü ölçülen psikolojik değişkenler kültürel farklılıklara, yapıları gereği çok duyarlıdır. 1-2 maddelik alt ölçeğin ayrı bir psikolojik faktör oluşturması iki nedenden

ortaya çıkıyor olabilir: a) O psikolojik alt boyut ya gerçekten bizim kültürümüzde de mevcuttur (o zaman o alt ölçek için ayrı başka maddeler yazmak ve yeniden ölçeğin yapısını gözden geçirmek gerekir); b) ya da öyle bir alt psikolojik faktör bizim kültürümüz için mevcut değildir (o zaman da o alt ölçeği asıl ölçekten çıkarmak ve yine ayrıca bir analiz dizisi gerçekleştirmek gerekir). Öte yandan, yeterli madde sayısı ve diğer çalışmalarla, özgün çalışmada olmasa bile, bizde farklı alt faktörler çıkıyorsa, bunu da ilgili yayınlarda ayrıntılı olarak belirtmekte ve ölçek kullanıcılarını bu yönde uyarlamakta yarar vardır. Faktör analitik çalışmalarda ortaya çıkan faktörler, aynı zamanda o psikolojik yapının da alt yapılardan oluştuğunu gösterdiğinden, sonuç ne olursa olsun, uyarlama çalışmalarında, yapı geçerliğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Yapı geçerliği ise “bitmeyen bir senfoni” gibidir; bu bakımdan uyarlama yapılan kültürler için tekrar tekrar gözden geçirilmesinde yarar vardır. Tabloda belirtilen öğrenci çalışmalarındaki değerler, ölçek ya da alt ölçeklerin içtutarlıklarına yönelik değerlerdir; içtutarlık değerleri de, bir anlamda ölçek ya da alt ölçeklerin homojenlikleri hakkında bilgi içerdiğinden, ele alınan psikolojik değişkenlerin bir anlamda yapılarına ilişkin bilgiler vermektedirler (Öte yandan, aynı düşük içtutarlık katsayıları, ölçeklerin orijinal ve uyarlama çalışmalarında da sıklıkla gözlemlendiğinden, yukarıdaki değerler öğrenci çalışmalarından elde edilen sonuçların sağlamlığına da kanıt oluşturmaktadır). Bu bakımdan gerek özgün ölçek geliştirme, gerekse uyarlama çalışmalarında olsun, yeterli maddelerden oluşmayan alt ölçekler için ya daha fazla madde üretip o alt yapının varlığı tekrar araştırılmalı ya da o alt ölçeğin varlığından kuşku duyulmalıdır. Bu yapılırken, ölçeklerin yapı geçerliklerinin, aynı zamanda, o ölçeğin ölçmeyi amaçladığı psikolojik yapının

altında yatan kuramın test edilmesini içerdiği hatırlanmalıdır.

2. Bir çok çalışmada, madde-toplam test korelasyonlarının “güvenirlilik” başlığı altında verildiğine tanık olunmaktadır; bu doğru değildir. Madde-toplam test korelasyonları yöntemi, madde seçmek için (maddelerin ayırt ediciliği/geçerliliği ve başka madde parametreleri için) başvurulan yöntemlerden sadece bir tanesidir (Tezbaşaran, 1996) ve asıl amacı işlemeyen maddelerin saptanıp ayıklanmasıdır. Bu duruma örnek olarak Otomatik Düşünceler Ölçeği, Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Durumluk Sürekli Öfke Ölçeği, Problem Çözme Envanteri, Rosenbaum’un Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği, Rotter’in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği gösterilebilir. Çoğu çalışmada rapor edilen madde-toplam test korelasyonlarının ranjına bakıldığında ise, yeterli ayırt edicilikte maddelerden oluşmadığı görülmektedir; oysa böyle maddelerin ölçekten çıkarılması gerekir. Bu yapıldığında, ölçek ya da alt ölçeklerin daha homojen maddelerden oluşması sağlanarak içtutarlık katsayılarının (güvenirliklerinin) artması da sağlanır (elbette, ölçeğin faktör yapısının değişip değişmediği de kontrol edilerek). Benzer durum, çok değişkenli analizlerle madde seçerken de gözlenmektedir (örneğin faktör analizi sadece yapı geçerliği için değil, madde seçmek için de kullanılabilir). Özellikle uyarlama çalışmalarında, uygun bir çeviri yapıp, denemelik (pilot) uygulama yapıldıktan sonra yapılan analizlerde, öncelikle bilinen yöntemlerle madde analizi yapıldıktan ve işlemeyen maddeler elendikten sonra faktör analizi yapmakta yarar vardır. Bir kültür için işleyen madde, bir başka kültür için işlemeyebilir ve salt bu maddeden dolayı ölçeğin faktör yapısı farklı çıkabilir.

3. En önemli olarak görülebilecek hatalardan biri, yanlış içtutarlık katsayısı hesaplama yöntemine başvurmak olarak göze çarpmaktadır. Bilindiği gibi, maddeleri çoklu puanlanan (polytomously) homojen ölçek ya da alt ölçeklerin içtutarlık katsayılarını hesaplarken Cronbach Alfa, ikili (dichotomously) puanlanan homojen ölçek ya da ölçeklerin içtutarlıklarını hesaplarken de Kuder-Richardson-20 (veya bazı sayıtların karşılanmasıyla 21) formülünü kullanmak gerekir (Crocker ve Algina, 1986). Ne yazık ki, uygulamada tam tersi işlemlerin yapıldığına da tanık olunmaktadır. Örneğin, Beck Umutsuzluk Ölçeği'nin maddeleri 1-0 şeklinde puanlanmasına ve bu nedenle de içtutarlık katsayısını belirlerken KR-20 hesaplanması gerekmesine rağmen; hem özgün (kitaptaki bilgilere göre), hem uyarlama hem de bir öğrenci çalışmasında Cronbach Alfa hesaplandığı belirtilmektedir; bu doğru değildir. Rosenbaum'un Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği'nde ise, özgün çalışmada (kitaptaki bilgilere göre) tam tersine, ölçeğin maddeleri çoklu puanlanırken ve Cronbach Alfa içtutarlık katsayısı hesaplanması gerekirken KR-20 hesaplandığı belirtilmektedir. Bir diğer örnek ise, Rotter'in İç-Dış Kontrol Ölçeği'dir. Bu ölçeğin maddeleri 1-0 puanlanmasına karşın, uyarlama çalışmasında Cronbach Alfa katsayısının hesaplandığından söz edilmektedir. İlgili ölçeklerin doğru içtutarlık hesaplama yöntemleri öğrenci çalışmalarında bulunabilir. İki katsayı arasında bazı sayıtlarla cebirsel geçiş mümkün olmakla birlikte, iki işlemin altında yatan dağılım sayıltısı farklıdır ve bu bakımdan farklı sonuçlar elde edilir (Erkuş, 1999). Bu hatalı durumun, özellikle bilgisayarlardaki istatistik paket programlarının kullanımının yaygınlaşmasıyla arttığı söylenebilir. SPSS paket programındaki "reliability" seçeneğinin sadece çoklu puanlanan maddelerden oluşan ölçeklerin Cronbach Alfa

hesaplaması için uygun olduğunu belirtmekte yarar vardır.

Yukarıdaki açıklamalara paralel olarak, tek uygulamaya dayanan tüm yöntemler aslında içtutarlık yöntemleri olmakla birlikte, bu yöntemlerden hangisinin kullanıldığı da ne yazık ki pek çok durumda belirtilmemektedir. "İçtutarlık katsayısı ...'dır" deyip bırakmak yerine, hangi içtutarlık yönteminin kullanıldığını belirtmek gerekir. Yine, "yarıya bölme güvenilirliği" veya "iki yarıya güvenilirliği" olarak bilinen yöntem kendi içinde çeşitli alt yöntem ve işlemlere ayrılmaktadır. Örneğin, aslında çoğu durumda (yukarıda ele alınan ölçeklerde de) hesaplanan, tekler-çiftler olarak testi iki yarıya ayırıp, iki yarı arasındaki eşdeğerlik katsayısına Spearman-Brown düzeltmesi uygulanan yöntem olan geleneksel yöntemdir. Oysa, testi iki yarıya bölüp de, Spearman-Brown düzeltmesi gerektirmeyen Rulon ve Guttman gibi yöntem ve işlemler de bulunmaktadır (Crocker ve Algina, 1986); dolayısıyla, kullanılan yarıya bölme yönteminin de (özellikle paket programlardan sonra) belirtilmesi gerekir.

4. Öğrenci çalışmalarında bulunan değerler ile orijinal veya uyarlama çalışmalarında bulunan değerlerin bazı ölçekler için farklı olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle klasik güvenilirlik belirleme yöntemlerinin örneklemden etkilendiği dikkate alındığında, bu farklı sonuçların, örnekleme büyüklüğü ve niteliğinden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Temelde öğrencilerin dönem ödevlerine dayanan bu çalışmada elde edilen bulguların dikkatle yorumlanmasında yarar olmakla birlikte, çalışmanın sık kullanılan ölçeklerdeki bazı sorunlara işaret etmesi bakımından alana önemli katkıda bulunduğu söylenebilir. Buna benzer çalışmalara daha çok gereksinim duyulduğu anlaşılmaktadır.

Burada ele alınan ölçekler, herkesin kullanımına açık ve gerçekten ülkemizde önemli bir boşluğu dolduran ölçeklerdir. Aslında bilinmektedir ki, burada sözü edilen hata ve eksiklikler sadece buradaki ölçeklerle sınırlı değildir; alanda kullanılan oldukça ölçeğin burada ele alınanlardan da öte ciddi hatalar taşıdıkları konusunda yaygın bir kanı vardır. Bu tür ölçeklere dayanarak insanlarımız hakkında pek çok ciddi kararlar verilmekte, birçok araştırma ve tez çalışması yapılmaktadır.

Öte yandan, burada ele alınan ölçeklerin çoğu, geliştirildiği veya uyarlandığı zamanki kadar güvenilirdir; ancak, yine de bazı ölçeklerin tekrar, yeni baştan ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmayı destekleyen geçerlik çalışmaları yapılmasıyla birlikte, özellikle uyarlama çalışmaları için yapı geçerliklerini tekrar ve ciddi anlamda ele almakta sonsuz yarar vardır. Sonuç olarak, özellikle uyarlama çalışması yapıldığında çok daha dikkatli ve titiz davranmanın yararlı olacağı söylenebilir. Ülkemiz özelinde asıl kendini dayatan ise, test ve ölçek geliştirme/uyarlama, basım ve dağıtım ile ilgili bir "üst kurul"un acilen oluşturulması gerektiğidir.

Kaynaklar⁴

- Anastasi, A. (1976). *Psychological Testing (4th Ed.)*. New York: MacMillan Pub. Co. Inc.
- Crocker, L. & Algina, J. (1986). *Introduction to Classical and Modern Test Theory*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Erkuş, A. (1999). İstatistik paket programlarını doğru kullanabiliyor muyuz?: Birkaç uyarı. *Türk Psikoloji Bülteni*, 5(12), 14-16.

- Erkuş, A. (Basımda). *Psikometri Üzerine Yazılar*. Türk Psikologlar Derneği.
- Hambleton, R. K. & Swaminathan, H. (1989). *Item Response Theory: Principals and Application*. Boston: Kluwer Nijhoff Pub.
- Lord, F. M. & Novick, M. R. (1968). *Statistical Theories of Mental Test Scores*. New York: Addison-Wesley Pub. Co.
- Öner, N. (1994). *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler: Bir Başvuru Kaynağı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. (1988). *Wechsler Çocuklar İçin Zeka Ölçeği (WISC-R)*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Savaşır, I. (1994). Ölçek uyarlamasındaki sorunlar ve bazı çözüm yolları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(33), 27-32.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (1997). *Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları No: 9
- Taylor, R. G. & Lee, E. (1995). A review of the methods and problems of measuring reliability for criterion-referenced tests and items. *Journal of Instructional Psychology*, 22(1), 88-95.
- Tezbaşaran, a. A. (1996). *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Klavuzu*. Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Thorndike, R. L. (1982). *Applied Psychometrics*. Boston: Houghton Mifflin Co.

⁴"Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler" kitabında yer alan kaynaklar burada tekrar yazılmamıştır. Öğrenci çalışmaları ise, herhangi bir yerde yayınlanmamıştır. Öğrenci çalışmalarının yanlarında yer alan tarihler, ödev teslim tarihleri olduğundan Kaynaklar listesinde, ayrıca yer verilmemiştir.